

In de rubriek 'Woordsprong' beschrijven Hans Beelen en Nicoline van der Sijs maandelijks de oorsprong van allerlei woorden. Dat doen zij nu precies een jaar, daarom deze keer: *jarig* en andere verjaardagswoorden.

Jarig

Tegenwoordig worden verjaardagen uitbundig gevierd, maar dat is niet altijd zo geweest. Het vieren van verjaardagen was aanvankelijk aan vorsten voorbehouden. Zij hielden feesten met optochten en vuurwerk, waarbij ze door het volk werden toegezongen. Op de Nederlandse liederenbank (www.liederenbank.nl) zien we dat er vanaf de zeventiende eeuw ook voor 'gewone' mensen allerlei verjaardagsliedjes zijn. In een daarvan, 'Op het verjaaren van den vrendelyken Jongen Lodewyk Walraaven', wordt voor het eerst het woord *jarig* aangetroffen in de tegenwoordige betekenis:

Lodewyk is jaarig!
Is dat niet een vreugd?
Schenker zyt niet kaarig
't Wyntje doet my deugd

Het is in 1667 geschreven door de dichter Andries Pels (1631-1681) bij de derde verjaardag van het zoontje van een bevriend gezin. Het woord *verjaardag* komen we voor het eerst tegen in 1691, in een Nederlands-Engels woordenboek.

Verjaren

Verjaardag is afgeleid van *verjaren*, dat aanvankelijk in juridische taal werd gebruikt voor 'na een bepaalde termijn (oorspronkelijk een jaar) verlopen'. Eind zestiende eeuw kreeg het ook de betekenis 'een jaar ouder worden', en daarna ging het staan voor 'jarig zijn'.

Het woord *jarig* bestond al voor de zeventiende eeuw, maar had toen de betekenis 'een jaar oud, betreffende één jaar', bijvoorbeeld in *de iarighe hure* 'de jaarlijkse huursom'. Omstreeks 1600 ging men zeggen 'Het is jarig dat ...', oftewel 'het is nu precies een jaar geleden dat ...'. Daarna werd *jarig* verbonden met een persoon als onderwerp: 'Hij is jarig.'

Hoe zeiden ze het vóór die tijd als er iemand jarig was? In de Middeleeuwen was de term *ouderdach* in omloop, zo blijkt uit het reglement van het Gasthuis van Den Bosch, waar in 1277 te lezen staat dat er vlees mag worden gegeten "in hoechtiden en auderdaghes des provisoers", oftewel op hoogtijdagen en verjaardagen van de diakenen. *Ouderdag* is samengesteld met het inmiddels verdwenen zelfstandig naamwoord *ouder* in de betekenis 'leef-tijd' of 'geboorte'. Een zeventiende-eeuws synoniem is *geboortedag*, eigenlijk 'dag waarop je bent geboren', en later werd dat 'dag waarop de geboortedag wordt herdacht', de verjaardag dus. In het Duits en het Engels is *Geburts-tag* respectievelijk *birthday* het gewone woord gebleven.

'Lang zal hij leven'

In de tweede helft van de negentiende eeuw gingen kinderen op school jarigen toezingen met 'Lang zal hij leven' of: 'Er is er één jarig'. Hoe oud zijn die liedjes en waar komen ze vandaan? 'Lang zal hij leven' wordt voor het eerst vermeld in de *Leydse Courant* van 1847. Op 19 augustus van dat jaar werd in Breda na een feestelijke toespraak "het 'Lang zal hij leven' in koor (...) aangeheven." Tekst en melodie vertonen overeenkomst met het Duitse lied 'Hoch soll er leben'.

'Hoch soll er leben' is in 1877 voor het eerst afgedrukt, als 'Toast' in een liedbundel voor gymnasiasten. Net als Andries Pels' verjaardagsliedje was het dus een drinklied.

De oudste Nederlandse vindplaats van 'Lang zal hij leven' is internationaal gezien heel interessant. Als het Nederlandse verjaardagslied teruggaat op het Duits, moet het Duitse lied al vóór 1877 zijn gezongen. Dat is denkbaar, de tekst was wellicht zó bekend dat het niet nodig werd geacht deze af te drukken. Het Neder-

landse slot *in de gloria* ("Lang zal hij leven in de gloria!") gaat terug op een inmiddels verdwenen Duitse variant: "Hoch soll er leben in Gloria, Gloria Victoria".

"Er is er één jarig, hoera, hoera! Dat kan je wel zien, dat is zij" wordt in de historische kranten voor het eerst genoemd in 1931. De herkomst van de tekst en de melodie zijn onbekend, maar de uitdrukking 'Er is er een jarig' was al in de negentiende eeuw gebruikelijk.

Na het toezingen gaat het 'feestvarken' (het woord is sinds 1891 in gebruik) of de 'jarige job' of 'jet' meestal trakteren, en die traditie is al behoorlijk oud, zo blijkt uit een gedichtje uit 1932 van Jo Bakema, dat zó begint:

Jarig Jetje zou trakteren
Alle meisjes van de klas

De uitdrukking *jarige job* is voor het eerst in 1913 gevonden. De voornamen Job en Jet zijn ongetwijfeld gekozen omdat ze kort zijn en allitereren met *jarig*. <